

A Cselekvés Iskolája

PEDAGÓGIAI DOLGOZATOK

Kiadja „A Gyakorló Polgári Iskola Könyvtára”.

Igazgató: KRATOFIL DEZSŐ

Megjelenik tanévenként 5 kettős számjelzésű könyvalakú füzetben, 32 lnyvi terjedelemben. Előfizetési ára egy tanévre 12 pengő.

Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola gyakorló iskolája.
Szeged, Boldogasszony-sugárút 8. szám.

Fejezetek a serdülés és ifjúkor lélektanából

(Második közlemény)

Lényszemlélet.

(1. Az ifjúkor igazi lényegének kérdése. — 2. Test és lélek. — 3. A tisztán fiziológiai alapú értelmezés. — 4. Az ifjúkor, mint »átmeneti« állapot. — A lelki konfliktusok szerepe. — 5. A konfliktusok és központi helyük az ifjúkor lelki értelmezésében. — 6. Fejlődés és a lelki konfliktusok.)

1. Mi a serdülésnek és ifjúkornak, mint élet- és lélekjelenségnek „lényege“, végső „értelme“, rövid tételbe foglalható értelemzése, jelentése: ez a kérdés foglalkoztat bennünket elsősorban e helyen azok után, amiket a serdülés és ifjúkor irodalmáról és fő szakaszairól az előző közleményünkben előadtunk. A serdülés és ifjúkor „lényegének“, élettani vagy lélektani szerkezetének és az emberi életben elfoglalt helyének ez a megjelölése rendkívül fontos feladat és ezt a feladatot az ifjúkor írói mind teljesítik is. Állásfoglalásaik élénk világot vetnek nemcsak lélektani rendszereikre és alapfogalmaikra, hanem világszemléletükre is: az ifjúság elméleti kutatóiról is áll az, amit más vonatkozásban mondott valaki: „mond meg kedvelt íródat s megmondom, ki vagy.“ Az ifjúkorról s annak jelentőségéről táplált nézeteink elemi erővel tárják fel filozófiánkat és egész életfelfogásunkat, és egyúttal éles próbáját adják a nevelői gondolkodásnak is. Az ifjúkor lényagszemlélete ennél fogva kettős érdekléssel bír: egyfelől lélektani probléma, — épúgy, mint a gyermekkor, vagy a felnőtt- vagy öregkor; másfelől pedig a lélektani kérdésréteg mögött elterülő bölcsészeti értékelő és világszemléleti probléma is egyben.

2. Az irodalom áttekintése kérdésünk szempontjából nem nehéz és époly könnyű a kérdés megoldását tartalmazó álláspontok csoportosítása is. Mindjárt első pillantásra feltűnik, hogy az írók és lélekbúvárok (írókon a regény- és drámaírókat is kell érteni) világosan három csoportra oszlanak s a tagolódás szempontját egyszerű világossággal ebbe a két szóba találjuk összesűrítve: „test és (vagy) lélek.“ Más szavakkal: döntő az az állásfoglalás, vajjon a serdülés és ifjúkor lényeges mozzanatát *testi*, (fiziológiai, mirígyrendszerbeli, idegrendszerbeli, stb.) folyamatokban pillantjuk-e meg, — vagy ezzel ellentétesen valljuk a *lelki* élet öntörvényű kifejlődését; ott a „test“ itt a „lélek“ szempontja érvényesül a maga túlsúlyában. E két csoport mellett vannak a szemléltetőmód *teljességére* törekvő vizsgálatok is, miket „totalitárius“ felfogás jellemez. Ezek mind a két lényeges tényezőnek meg akarják adni a maga helyét az ifjúkor értelmezésében, az egész személyt egységes egésznek tekintik, kiből „minden összefügg mindennel“, — csupán a „testi“ és „lelki“ folyamatok összefüggésének rejtélyét oldják meg (ha tudják) különféle s egymástól eltérő módon. — Ezen csoportosítást keresztezi egy másik is, mely szintén nagyon tanulságos az ifjúkor tanulmányozójára. Tekintsük azokat, akik nyomatékosan hangoztatják a *lélek* szempontját az ifjúkor értelmezésében: itt is a nézetek kaleidoszkópikus változatosságára akadunk. Egyik csoportjuk megelégszik azzal, hogy a serdülő és ifjúkor lélektani lényegét egyszerűen az *átmeneti* jellegben látja, a *differenciálódásnak* egy sajátos módjában, ahogyan a fejlődő lény már nem gyermek, de még nem felnőtt; mások a lelki élet minden részére kiterjedő *élmélyülés* jelenségét helyezik a központba; vannak, akik a *lelki konfliktust, zavart, krízist* tartják legfontosabb mozzanatként, mások az *önállóságra* törő tendenciát, vagy a *kiegészülés*, esetleg az *énkeresés* és *találás* folyamatát, kapcsolatban a *társadalomba való új beilleszkedés* mozgalmával, vagy anélkül; egyik legjelentősebb értelmezés az ifjúkor lényegét az *értékvilág* felfedezésében és küzdelmes kidolgozásában pillantja meg, és így tovább. Mindezek a nézetek részint egymás között, részint az ifjúkor fiziológiás szemléletével egybeszővődve a legérdekesebb látványt nyújtják; ennek részleteiben való szemléletére hívják meg az alább következő sorok és fejtegetések az olvasót.

3. A tisztán „*testi*“ szempontok szerint történő értelmezéseknek természetesen megvan a maguk jogosultsága, ha az orvosi és fiziológiai célkitűzések határait nem lépik túl és az ifjúkor lelki jelenségeinek vizsgálatára vagy nem terjeszkednek ki, vagy nem kísérik meg ez utóbbiaknak az előbbiekből

való kizárólagos értelmezését. Ebből a tekintetből elég két jelentős munkára utalni: az egyik *Guy Laroche* gyűjteményes műve,¹ melyben a szerzők a serdülés- és ifjúkor hormonos, élet-tani, táplálkozási, növekedési, stb. jelenségeit és ezek közös el-változásait csupán orvosi szempontból tekintik és nem bocsát-koznak lélektani értelmezésekbe. Természetesen ezt az utóbbi megjegyzésünket nem szabad félreérteni; tévedne az, aki a mai orvostudomány egyik vezető szempontját nem érezné ki az idézett mű gondolatvilágából s ez az, hogy mindig az *egész emberről*, tehát a lelkes emberről van szó, bármily elszigetelt szervezeti részletkérdést elemez is a kutató; ezért az emlí-tett francia mű is kitér például a túlterhelésre, vagy a szexuá-lis életnek minden jelenségére, melyekben a „lelki“ elem is, köztudomás szerint nagy szerepet játszik. Mégis meg lehet ál-lapítani, hogy a szóbanforgó munka a legnagyobb gondosság-gal törekszik érvényesíteni a *tisztán* élettani és orvosi szem-pont kizárólagosságát s ehhez képest a serdülés és ifjúkor lé-nyegét az életfolyamatok sajátos alakulásában tünteti fel. — *R. Neurath*² már nem szórítkozik a serdülésnek tisztán élet-tani és kórtani jellemzésére, hanem kitér annak lélektani moz-zanataira, a „pszichikai serdülésre“ is³. Álláspontja teljesen helyes és elfogadható: óva int attól, hogy a serdülés lényegét egyedül a szervezetnek „hormonizálásában“ lássuk; a belső elválasztású mirigyek hatása igen nagy lelkileg is, mert át-változtatja az egyén egészét; mégis fontos „a *lelki tevékeny-ségek öntörvényű kifejlődése*“ is, — enélkül nem lehetne meg-érteni az *egész* embert, annak ifjúkori fejlődését, sajátos „élet-vonalának“ kialakulását. A lelki élet ifjúkori fejlődéséhez „ne-héz ugyan hozzáférközni“, mégis tudni kell, hogy annak sa-játos törvényei vannak, melyeket nem tudunk megfejteni egy-szerűen az éresi hormon-folyamatokból.

Azok ellen, akik az ifjúkor lényegét egyszerűen a hormonok, vagy más élettani tényezők működésében vagy változásaiban látják, méltán lehet han-goztatni *Haering*⁴ vádját: »elanyagiasítják a szellemet.« Anyagiassá teszik, anyagi (tisztán testi) változások alapján értelmezik a serdülő s az ifjú *egész* viselkedését, minden, még legmagasabbrendű lelki vagy szellemi megnyilvánulását is, amiben az a burkolt, vagy nyílt metafizikai álláspont fejeződik ki, hogy a »szellem« voltaképen ugyanazon törvényeknek van alávetve, mint az anyag. E felfogás legtisztábban a klasszikus anyagelvűség (materializmus) tanaiban tükröződik, de ide lehet sorolni, mint *E. Volkmann*⁵ teszi a *Freud-*

1 La puberté. Etude Clinique et physiopathologique. Paris, 1938.

2 Die Pubertät. Phsichologie. Pathologie. Wien. 1932.

3 I. m. 58 kk. 11.

4 *Th. L. Haering*: Die Materialisierung des Geistes. Tübingen. 1919.

5 *G. Volkmann*: Über die Formkraft des Vorbildes stb. Würzburg. 1937.

féle elméletet is, ha ennek az elméletnek alapfogalmát, a *Libido-t*, vagyis a nemi ösztönben nyilvánuló életenergiát tisztán anyagi erőnek fogjuk fel. Ebben az esetben a serdülés egész magasabbredű lelki világa nem volna egyéb, mint ennek az (anyagias) őserőnek *szublimációja*. Így tehát a freudi tan is az anyagelvűség vádjá alá esnék és egyúttal elégtelennek bizonyulna a test- és lélek viszonya általános kérdésének megoldására épen úgy, mint az ifjúkor igazi lényegének megragadására. Ami különösen ezt az utóbbi kérdést illeti, meg kell látnunk, mily *elégtelen* a tisztán élettani (vagy anyagelvű) álláspont a serdülés és ifjúkor *teljes* lélektani képének és tartalmának értelmezésére. Nincs életkor, amelyben az anyagi és a szellemi tevékenységek oly távol állanak egymástól, mint ebben az életszakaszban, — nincs még egy korszak az ember életében, mikor lelki és szellemi erői oly virágzásnak indulnak, mint az ifjúkorban. — nincs oly időpont, mely alkalmasabb volna a szellem öntörvényűségének példázására mint épen az ifjúkor. Ezt a tanulságot különösen *Spranger* munkájából meríthetjük s vele együtt azt a meggyőződést is, hogy az ifjúkor jelenségeit nem lehet egyszerűen az élettani változások összefoglaló képével érthetővé tenni. Az ifjúkor sajátos szellemi életének megértéséhez túl kell haladnunk a pusztán fiziológiai jelenségek s így a nemi élethez «zükséges hormonok körét és át kell lépnünk a lélek és szellem birodalmába, melynek külön törvényei vannak, az ifjúkori lelki élet nagy területeit függetlenül is kell tanulmányozni az élettani folyamatoktól.

Ennek az alapgondolatnak tisztázása után természetesen még mindig fennmarad az a megoldatlan kérdés: hogyan lehet *mégis* elképzelni az ifjúkorban a testnek a lélekre és szellemre és viszont tett »hatását«? Mit lehet és kell vallanunk arról, vajjon a hormonok s az egész testi élet folyamatai mikép »tükröződnek«, vagy »viszhangzanak« a szellemi életnek területén? Vagy azt kell képzelnünk, hogy »test és lélek világa« egymás mellett párhuzamosan pereg le? Látnivaló, hogy az ifjúkor értelmezésében sem kerülhetjük meg a test és lélek viszonyának ősi kérdését. A »testi« és »lelki« folyamatoknak elméleti elkülönítéséről és ezeknek újra történő egybeszövéséről legelfogadhatóbbnak tartjuk *Volkmann*⁶ véleményét: A nemi élet rugói mindenestre táplálják a lelki és értelmi életet is, sokféle alakban, rejtve és szemelláthatóan átjárják a szellem életét is, De ez a szellemi élet mégsem egyszerű átváltozása (szublimációja) a testi tényezőknél, hanem velük szemben új és önálló valóság és épen ezért az ifjúkor *lényegét* sem állapíthatjuk meg a nemi érésben, hanem a *szellemnek az értékvilággal vívott küzdelmében*. Ezt a harcot persze táplálják a testi-élettani változások is — hogy miképen, azt végső fokon átlátni még nem tudjuk, — de a serdülés és ifjúkor sajátos szellemi életét és tartalmát nem teszik előtünk érthetővé. Ilyen értelmezéshez már egy más fogalomkészletből, a szellem és lélek öntörvényű világából kell elveinket merítenünk.

4. A serdülés és ifjúság *teljes és igazi* megértéséhez, úgy látszik, közelebb vezet bennünket akár a totalitárius, akár a

⁶ I. m. 23. I.

lélektani szemléletmód: az első azért, mert minden szempontot igényeszkiz figyelembe venni az értelmezésben, az utóbbi pedig azért, mert a lélek és szellem „öntörvényűségéből” indul ki. A mindenoldalú értelmezést későbbre halasztva, elcmezziük egy kissé a lélektani szempontokat követő elméleteket.

Egyik legjellegzetesebb felfogás a serdülés és ifjúkor lényegét így határozza meg: „átmenet”, „átmeneti évek” és ezzel kiemeli a tizes és huszas életevek közötti időszak ideiglenes, problematikus, be nem fejezett, önállótlan voltát. — azt, hogy minden emberi életszakasz között ez van legjobban a jövőre irányítva s ennek következtében saját értéke és jelentése talán nincs is. Mielőtt ennek az alapfelfogásnak értékét mérlegre tennők és közelebbi tartalmát kritika alá vonnánk, jegyezzük meg, hogy koronkint az irodalomban ezzel homlok-egyenest ellenkező nézetek is felbukkannak. Így *Wynekenre* és az 1920-as évek német ifjúsági mozgalmára kell csak gondotnunk, hogy az ifjúkor értelmezésében csattanós példát találjunk az ellenkező túlzásra.

Wyneken munkái⁷ az ifjúkorban találják az ember legnagyobb legragyogóbb és legtermékenyebb korszakát. Szerinte az ifjúság arra van hivatva, hogy saját szellemi erőivel önállóan hozzájáruljon a kultúra felépítéséhez, mert e korban a legfogékonyabb az ember minden szellemi érték és erő iránt, ekkor legtevékenyebb és legtermékenyebb. Az ifjúkor nem »átmenet« tehát csupán a teljes értékű felnőttkorhoz, — nem önállótlan vára-kozási idő és előkészület az életre, hanem maga a legértékesebb, legteljesebb élet.

Wyneken felfogása azonban szintén véglelet jelent. Ha örömmel üdvözljük is azt a nevelői szempontból rendkívül jelentős gondolatot, mely minden emberi életszakasznak bizonyos önértéket⁸ tulajdonít, ugyanakkor nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ez a kor azért mégis magán viseli az átmenetnek, a befejezetlenségnek a bélyegét. Az emberi művelődés irányítását koronkint csakugyan a lelkiileg „fiatalok” veszik kezükbe: ezek azonban lélektani szempontból nézve mégis csak érett és megállapodott emberek, kiegyensúlyozott egyéniségek, nem „átmeneti” lelkiségek. A probléma magva tehát ez: miben áll ez az átmeneti korszak, melyek ennek a válságos időszaknak sajátos jellegci? Miért kell minden idealizmus és teremtő képesség mellett is az ifjúkorban forrongó és befejezetlen életszakaszt látni?

Felelet több irányból is hangzik felénk. — A felelettek el-

⁷ Was ist «Jugendkultur»? 1914. — Die neue Jugend, 1914. — Der Kampf für Jugend. 1919. stb.

⁸ E sorok írója ezt a gondolatot 1913-ban fejtegette egy könyvbírálat-

ső típusát különösen az angol írókból kapjuk, akik *G. Stanley Hall*tól kezdve kiemelik az ifjúkornak éretlen vagy viharos (Strum- und Drang-) jellegét.⁹ — A második típus nem elégszik meg egyszerűen az éretlenség hangoztatásával, hanem mélyebbre hatol és a jelenségek okait kutatja. *Kempelen*¹⁰ az ifjúkor legmélyebb alaptendenciáját az önállóságra való törekvésben látja ugyan, de élesen kiemeli e korszak átmeneti jellegét is és ezt pontos fogalmakkal írja körül: az ifjúkor lelki élete rendeződés alatt áll, mert megbomlott a gyermekkor közömbös egyensúlya és az egész lelki élet labilissá vált; míg a gyermekkor a differenciálatlan egység képét mutatja, addig az ifjúkorban a differenciált sokféleség tűnik fel, hogy átadja helyét az érett kor differenciált egységének. Kétségtelen, hogy ezekkel az alapfogalmakkal lényegesen közelebb jutunk annak az „átmeneti“ állapotnak a helyes értelmezéséhez, melyet más szerzők egyszerűen csak az „éretlenség“ jelszavával intéznek el. A „rendeződés“ fogalma utal arra, hogy megbomlik a gyermekkor lelki egyensúlya és bizonyos zavar következik be az érés és serdülés folyamán. Ebben az irányban haladnak *Heymans*¹¹ fejtegetései is. *Heymans* azonban inkább a lelki egyensúly fogalmát veti alapul, mikor az ifjúkor értelmezéséről van szó. A serdülés és ifjúság kora nem más az ő szemében, mint a „lelki egyensúly megbomlása, és lassú helyreállása.“ Ez a gondolat átvezeti az irodalom ismerőjét egyik legfontosabb elméletre, arra, mely az ifjúkor lelki-szellemi lényegét a lelki konfliktusokban látja. A lelki egyensúly eszméje ugyan nagyon hasznos és termékeny eszme, a személylélektan és a cselekvések értelmezése rendkívül nagy hasznát veszi minden téren s így a bennünket érdeklő ifjúságlélektanban is; mindamellett rá kell mutatni arra is, hogy *Heymans* nem aknázza ki a felvetett gondolatot és nem jut el a lelki konfliktusok feltevéséig, ámbár az összeütközések minden elemét felsorolja, különösen az érzésvilágéit. Annál jobban a középpontba helyezik a konfliktus-gondolatot *Sschwaab* és *Veeder*¹², Ar-

⁹ *G. A. Hall*: Flapper Americana Novissima (*Atlantic Monthly* 1922). — *L. S. Hollingworth*: The Psychology of the Adolescent. London. 1930. 19. t. (összegyűjti az éretlennégre vonatkozó amerikai kifejezéseket). — Nálunk a »kamasz«, németben a »Flegeljahre«, »Tölpeljahre«, »bakfis« kifejezések jelzik irodalmi alakban a szóbanforgó jellegzetességet.

¹⁰ Az ifjúság lélektanának alapvázlata. Budapest. 1928. 19. ktk. 11.

¹¹ Einführung in die spezielle Psychologie. Leipzig. 1932. 275. l.

¹² The Adolescent. His Conflictus and Escapes. London. 1929. E más egyik legértékesebb ifjúságlélektanunk.

*litt.*¹³ *Vermeulen*,¹⁴ *Croner*¹⁵ és mások. A konfliktus-elmélettel eljutottunk az ifjúkor lelki életének legmélyebb, igazi szerkezetéhez. Ezért szükséges, hogy ezt a magyarázó elvet kissé közelebbről is elemezzük és világánál az ifjúkor igazi természetét megismerjük

Az ifjúkort a lelki konfliktusok klasszikus idejének tekintve, a nézetek két csoportjával találkozunk ezen elmélet körében. Az egyik az összeütközést a fejlődő ember és annak *környezete* között látja, a másik felfogás a konfliktus lényegét a lelki erők *immanens*, azaz tisztán belső, szükségképeni jelenségének fogja fel. Kérdés, melyik nézet hatol mélyebbre és tükrözeti hívebben az ifjúkor lelki helyzetét? — *Sadler*¹⁶ szerint a lelki konfliktusok többnyire az egyénnek a környezettel, a »valósággal« történő szembenállásából erednek: a rideg valóság, az élet ellentétben van az egyén vágyaival, ugyanígy a szülői és más tekintély is; emellett felmerülnek összeütközések és az *én* belső világában is, pl. a szerelem és a becsvágy vagy kötelesség között; ez utóbbi fajta összeütközések szerzőnk szerint tulajdonképen ösztönök és tendenciák harcát jelentik, nem csupán az «érzelmeket», vagyis az ifjú személyiség mélyéből erednek s annak belső életéhez tartoznak. *Sadler* elmulasztja az összeütközések két csoportjának egységes nevezőre hozását és nem kísérli meg a »külső« konfliktusokat összevetni a »belsőket«, holott eleve valószínű, hogy itt voltaképen nem két egymást kizáró csoportról van szó, hanem csak egyféléőről, t. i. belső összeütközésekről. Az ifjúkori lelki konfliktusok kérdésének lehető legjobb lélektani megoldásához a következő szempontokból indulhatunk ki: a) Ritka eset az, hogy valakinek serdüléskora és ifjúsága teljesen zavartalanul és minden összeütközéstől mentesen folyjon le. Tökéletes nevelői helyzet, átörökölt kiegyensúlyozottságra hajló természet, különösen pedig erős alkalmazkodó hajlam vagy gyorsan megoldja az összeütközéseket, vagy azokat eleve kirekeszti. Az elméleti kérdés azonban ezen esetekben is fennáll: lehetséges-e *teljesen konfliktusmentes* ifjúkor? — b) Ha e kérdésre feleletet keresünk, arra a pontra kell irányítani figyelmünket, mely nem kerülte el a lélkibúvárok tekintetét: hogy t. i. lelki összeütközések nemcsak a külső, zavartkeltő hatásokra keletkezhetnek, hanem az ifjúkor lelki életének *sajátos belső fejlődéséből is*, teljesen endogén forrásból, magából az élet *kibontakozó* erőinek játékából is. Az ifjúkorban ugyanis egy új hatalom, egy új képesség jelentkezik a lélekben, ez az *önmagunkra való eszmélés*; ennek hatása az, hogy felfedezzük *énünket*, beletekintünk lelki világunkban és önmagunkat szokatlan erővel elemezni kezdjük. Igazuk van azoknak, akik ebben az *én-felfedezésben* az ifjúkor lelki életének egyik legjelentősebb mozzanatát látták (*Spranger, Ch. Bühler, W. Stern stb.*). Bennünket e helyen leginkább az érdekel, hogy ennek a felfedezésnek során egészen új megismerésben feltárulnak a serdülő

13 *Adolescent Psychology*. New-York. 1933.

14 *Psychologie de l'enfant et de l'adolescent*. Paris. 1926.

15 *Psyche der weiblichen Jugend*. 2. kiad. Langensalza. 1925.

16 *Piloting modern Youth*. London. 1931. 135 kk. ll.

előtt testi ösztönei és impulzusai és saját lelki életének új képességei. *Mind a két világgal tehetetlenül áll szemben, — új alkalmazkodásra van szüksége, — mind a test vágyaival, mind a szellem kitaruló új igényeivel szemben.* Hogy innen a további út szükségképpen az *én és a világ tudatos átértékeléséhez* vezet, azt *W. Stern* mutatta ki s ezzel az ifjúkor lélektanának egyik maradandó alapkövét helyezte el. Világos azonban az is, hogy a serdülő belső életének ez a fejlődése már *önmagában is konfliktussal jár*, már önmagában belső válságot jelent, akár hozzájárulnak, vagy kiváltják, — mint külső esetleges alkalmak. — a környezet kedvezőtlen erőszaktételei a vágyakkal, vagy tendenciákkal szemben. Teljesen zavartalan serdülés és ifjúkor ebben az értelemben tehát nem képzelhető el. — e) A belső konfliktusok teljes megértéséhez szükséges azonban az is, hogy észrevegyük: az ú. n. »külső« összeütközések, végelemzésben szintén »belső« konfliktusok gyanánt foghatók fel és így is kell őket lélektani szempontból értelmeznünk. Nézzük pl. azokat a nehézségeket, zavarokat — lényegükben lelki összeütközéseket, — amelyek a nemi élet kibontakozásából erednek a serdülés korában. *Schwab* és *Veeder*¹⁷ helyesen rámutatnak arra, hogy ezek a belső és sokszor titkolt nemi zavarok abból származnak, hogy az emberi társadalom erkölcsi *tabu-vá tette* a nemi élet akadálytalan és gátlástalan érvényesülésének sok tárgyát és esetét s ebből érzelmi zavarok támadnak az ifjú lélemben. Viszont *Arlitt* elmélyíti a kérdést és meggyőz bennünket arról, hogy a nemi élet összeütközéseit a vágyak és tilalmak között nem egyszerűen csak a tilalmak idézik elő, hanem az a *belső helyzet*, melyben a serdülő van: az, hogy *nem érti még meg* saját feszülő vágyait és tendenciáit, s a nevelés sem készítette *út elő* ezeknek helyes értelmezésére, kormányzására, levezetésére, kanalizálására. (A »tabuból« eredő egyszerű »elfojtás« egyike a legrosszabb eljárásoknak). Az összeütközés tehát itt is a legbelsőbb síkon játszódik le. Vagy vegyünk egy más esetet. Az ifjúkorban kibontakozik a *természetes függetlenség* vágya és tendenciája, kapcsolatban azzal a céllal és feladattal, hogy a serdülő »teljes emberré« váljon. Ha ez az önmagában gátlástalan tendencia, — és minden tendenciánk ilyen önmaga szerint, — beleütközik a szülői, tanítói, társadalmi tekintélyekbe és törvényekbe, akkor »külső« konfliktusnak minősíthetjük az ifjú viselkedését a felületes szemlélő, hasonlóképpen az iskola és az otthon túlságosan magas követelményeiből eredő összeütközések esetét is. Ha a dolgok mélyére tekintünk, csakhamar észrevesszük azonban, hogy ezekben az esetekben igazában belső összeütközésről van szó, érzelmek, azaz *törcvések* közti konfliktusokról, melyek kétfelé vonják az ifjú lelket s önmagával való küzdelmekbe sodorják. — d) Így a konfliktusoknak rendkívül nagy számával és sokféle alakjával találkozunk és ezeknek helyes csoportosítása csak úgy sikerülhet, ha a külső-belső ellentétek fogalma helyett mást iktatunk be. Az ifjúkor lelki viharainak helyálló osztályozásához akkor jutunk el, ha ennek az életszakasznak *jellemző és lényeges tendenciáit* vetjük alapul. Ezeknek összeütközése akár egymás között, akár más, nem lényeges

¹⁷ The Adolescent. 25/25. l.

¹⁸ Adolescent Psychology. 11/12. l.

tendenciákkal, vágyakkal és impulzusokkal: adja a serdülésnek és ifjúkor-
nak valódi képét. A külső tényezők ezen összeütközésnek csupán *alkalma*
gyanánt szolgálnak, a viselkedést *kiváltó* okok gyanánt; a belső feltételek
nélkül nem volna vagy más volna erejük és hatásuk (mint a gyermekkor-
ban, vagy a felnőtt korban). Az ifjúkor jellegzetes alaptörékvéseit a követ-
kező elsorolásban foglalhatjuk össze: *Az önérvényesítés* sajátos alakja, me-
lyet némelyek az ifjúkor »hiúsága« gyanánt emlegetnek és amely a máso-
kon való uralkodás, kitűnni vágyás, túlzott önérzet, beesvágy alakjai-
ban, továbbá a védekező reakciók különleges módjaiban, s a tipikus félénk-
ségben, vagy a csekélyértékűségek túlzásaiban nyilvánul meg. — A máso-
dik alaperő a serdülésben az ifjúkorban a felébredő *nemi élet* és az énkiege-
szülés szükséglete. — A harmadik helyen az ifjúkor jellegzetes *csoportéleté-
nek* tendenciáját említjük. — Negyedszer ki kell emelni az *utánzás és esz-
ménykövetés* (rajongás) különleges jelenségeit. Végül ide sorolhatjuk *Ar-
litt*¹⁹ különösnek tetsző, de mély alapokon nyugvó megállapítását is, mely
szerint alaptendenciája az ifjúkorban az is, hogy rendkívül érzékeny a szenvedé-
sek látványával szemben és ebből erednek a gyengéket gyámolító, fele-
lősségérzetet keltő, a társadalmi igazságot és jótékonyt megvalósító to-
vábbi tendenciák, a térítői hajlam, az erkölcsi és vallási életnek, a hazafi-
ságnak hősiességi hajlamai stb. — Mindezek a tendenciák együttesen és egy-
másat keresztezve élnek az ifjú lelkében és szolgálnak indítékok gyanánt ar-
ra az alapjelenségre, melyet lelki konfliktusnak nevezünk. — e) Ha a kon-
fliktusok alkotják az ifjúkori lélek leglényegesebb mozzanatát, akkor felme-
rül a kérdés, mi a nevelésnek a feladata ezzel a jelenséggel szemben, mely
szükségképpen az *anomália* jellegét mutatja a többi életszakaszok viszonyla-
gos összhangjával ellentétben? Mielőtt e kérdésre felelnénk, szenteljünk fi-
gyelmet annak a tételnek, melyet különösen *Arlitt*, *Hollingworth* és *Sadler*
hangoztatnak. Az ifjúkor és serdülés válságai csak azért oly élénkek és bo-
nyolultak, mert a mai civilizáció és művelődés sokszoros gátlásokkal és ta-
bukkal veszi körül a serdülőket, aki így nehezen tud alkalmazkodni; együt-
tal meg is nyúlt az ősember ifjúi korszaka a mai társadalomban, mely
csak hosszú ifjúság után állítja saját lábára az egyént és engedélyezi az
önálló életet. Egy más okot a gyermekkor helytelen nevelésben találhatunk.
Ezek teszik az önmagában is válságos »átmeneti« állapotot sok ifjúra és ne-
velőre nézve oly nehézzé, — és ezért mondhatjuk, hogy a serdülő és ifjú-
kor a nevelők valóságos próbaköve. Innen érthető továbbá az is, hogy sok
olméletalkotó az ifjúkor lényegéhez tartozóknak ismeri fel a fiatal lény *be-
lenövését a társadalomba*: ennek a gondolatnak előfeltétele az, hogy a ser-
dülő *alkalmazkodása* kezdetben nagyon hiányos, mert hiszen »az új lelki
struktúra *küzd benne a régivel*« (*W. Hoffmann*), — azaz lényege a válság,
a konfliktus. — f) A lelki harcok annyira rányomják bélyegüket a serdülő
és ifjú személyiségre, hogy könnyen megérthetjük belőlük az ifjúság többi
alaki jellegzetességeit is, minők az egyén *csekélyebb integrációjá* (a felnőttel
szemben), — a *nagyobb állhatatlanság*, — a *nagyobbfokú következtlen-*

¹⁹ I. m. 48. l.

ség és a folytonos ellentétek között való hánykolódás; ezekről a sajátos jelenségekről az ifjúkor lélektana bőven beszámol.

5. Látnivaló tehát, hogy a *lelki konfliktus* oly központi fogalom az ifjúkor lélektanában, hogy könnyen magába gyűjti az egyes értelmezéseket, mint az üveglencse a nap sugarait. Láttuk, hogy a lélek egyes alaptendenciái miképen vesznek részt az ifjúkor ezen legjellegzetesebb lelki mozgalmában, a lelki harcban; láttuk, hogy az „*én* kiegészülés-szükséglete“ (*Ch. Bühler*) is mily szervesen illeszkedik bele a központi jelenség értelmezésébe. A lelki konfliktus eszméje oly magaslatra vezet a lélekbúvárt, ahonnan most már a többi lélektani értelmezést is helyes távlatban tudja látni s a maga helyére tenni az elméletek rendjében.

*Spranger*²⁰ három mozzanatban foglalja össze az ifjúkor teljes képét: a) az *én* felfedezésében, — b) egy életterv kialakulásában, — c) és az élet egyes feladatterületeibe való belenövekedésben. — *W. Stern*²¹ az ifjúkorban az értékek felfedezését s az *én*-érték és a világ értékeinek kidolgozását tartja lényeges folyamatnak (ugyanígy *Ch. Bühler* is). *Bohl*²² és *Conklin*²³ szerint az ifjúkor az önállóság kialakulásának a kora, hasonlóképen vélekedik *Volkmann*²⁴ is, kinek meghatározása szerint az ifjúkor a tulajdonképeni »emberré válás« s a világ meghódításának életkora. Mindezek a meghatározások jól elhelyezhetők s középponti jelenség, a lelki konfliktus fogalma körül, a feltüntetett fogalmazások vagy csak más oldalról jellemzik a lelki érések konfliktus-folyamatát, vagy pedig annak eredményét, célját jelölik meg. Hasonlóképen vélekedhetünk a »totalitárius«, vagyis mindenoldalú nézetekre vonatkozóan is, minő pl. *Ziehen-é*²⁵, aki a serdülés teljességét az idegrendszer fejlődésében, az ivarszervek megérésében és végül az ifjút környező világ teljes átalakulásában összezezi.

Mindezeknek a meghatározásoknak igazsága és helyessége kétségen fölül áll, — mindegyik helyesen ragadja meg az ifjúkor mivoltát egy határozott nézőpontról és jól kiemeli ennek az életszakasznak egy-egy oldalát vagy mozzanatát. Össze is egyeztethetők egymással mindnyájan, de csak úgy, ha

²⁰ *Psychologie des Jugendalters*, 7. kiad. 1926. 38. l.

²¹ *Erziehungsprobleme der Reifezeit*. Hg. von. *H. Küster*, 1925. 29. l.

²² *Das Problem der körperl. Strafe in der Erziehung*. (*Zeitschr. f. die gesamte Psychologie*, 101. köt. 1938. 26. kk. 11.).

²³ *Principles of Adolescent Psychology*. 1935.

²⁴ *I. m.* 19. l.

²⁵ *Das Seelenleben des Jugendlichen*. 4. kiad. Langensalza. 1931.

²⁶ *St. Krauss* műve: *Der seelische Konflikt*. Stuttgart. 1933. a filozófiai síkon mozgó lelki konfliktus rajzát nyújtja *Amiel* és *Kierkegaard* gondolatvilágának alapján s így az ifjúkor lélektana számára csak ott használható, ahol a szellemi-értelemi élet konfliktusairól van szó (vallásos hit, kételkedés), v. ö. *Krauss* művének 15. kk. 11.

központba tesszük a lelki konfliktusok gondolatát, abban az értelemben, ahogyan fentebb vázoltuk. Ennek alapján a serdülést és az ifjúkort a *lelki konfliktusok átmeneti korszakának* lehetne röviden jellemezni.

6. Ezek után csak egy feladatunk marad fenn, melyet a megoldás teljessége kíván: szólunk kell a *fejlődés* fogalmának az ifjúkorra való alkalmazásáról. Az egész gyermek- és ifjúkor a „fejlődési lélektanba“ tartozik; mind a két életkort a fejlődés, a kibontakozás jellemzi; kérdés: miben különbözik a gyermekkori fejlődés az ifjú fejlődéstől és hogyan lehet a lelki harc, a konfliktus jellegzetes mozzanatát felhasználni arra, hogy az ifjúkori fejlődés igazi képét és értelmét megérthessük?

Ismeretes *Schmeing*²⁷ újabb elmélete a »megismétlődő pubertásról.« Ennek alapgondolata újabb alakban felfrissíti azt a régebbi felfogást, hogy az egyén fejlődésének korszakai röviden megismétlik az emberi nem fejlődésének menetét, olyformán, hogy a gyermek és ifjúkor sajátos lelki szerkezetei valamikor befejező állapotok voltak a felnőtt emberek lelki életében, de ezekre felépült egy-egy új fejlődési szakasz, melyet a megváltozott körülmények fejlesztettek ki a fejlődő emberiségben. A jelenkor embere tehát többször átéli a serdülést, egymásután következő lépésfokokon; ily fokot *Schmeing* négyet különböztet meg: a gyermekkort, az iskoláskort a serdülést és ifjúkort és ezek közül az első és harmadik, valamint a második és negyedik egymásnak *ismétléseit* alkotják. Hogy ez valóban így van, azt *Schmeing* a fantázia, az érzéklés, az akarás és a nemi élet jelenségeinek feltűnő egyezéséből törekszik megállapítani. Ugy véli, hogy az első és harmadik, valamint a második és a negyedik korszak meglepő azonosságot mutat az egyén lelki alapbeállítódásában s ebből következik a »többszörös« egyforma-ság a képzelés, érzéklés, akarás és nemi viselkedés területein. *Tumlirz*²⁸ ezen elmélettel szemben helyesen utal arra, hogy a lelki életben nincsenek ismétlések, hanem csak *párhuzamosságok*, de ezek viszont szükségképek és bizonyos belső logikával feltételezik egymást. Egy életszakasz sem nyújthat ugyanis többet, mint amennyi az ő lényege és mindegyik alapul szolgál a következő fejlődési fokozatnak. A párhuzamosság már most a következő módon képzelhető el: Az első fokon a gyermek addig nem tudja meghódítani a külvilágot, amíg lelki-szellemi eszközei erre nincsenek; erre szolgál a fantázia uralma a gyermekkorbán, mely kialakítja a külvilág meghódításának eszközeit és kiszélesíti az én lelki körét. (Első szakasz). Hasonló helyzetben van a serdülő is, akinek feladata az értékvilág megismerése és rendezése a maga számára. De hogyan oldhatná meg ezt a feladatot, ha fantáziájában ki nem próbálta az életnek lehető értékeit és mint-

²⁷ Die mehrfache Pubertät. Berlin. 1930.

²⁸ Jugendpsychologie der Gegenwart. 2. kiad. 1933. 43. kk. II. — Über Wiederholungen in der seelischen Entwicklung (*Bericht üb. den XIII. Kongress . . . für Psychologie*. Jena. 1934. 178/179. II.).

egy ki nem tapogatózna a különböző lehetőségeket az élet egész területén. (Harmadik szakasz.) A második fokozatra pedig azért van szükség az emberi fejlődésben, mert a gyermeki egocentrizmusból (1. fok) nem vezet út az értékvilág megértéséhez (3. fok.); szükséges egy közbeiktatott fok (a 2.-ik), ahol a gyermek megismeri és meghódítja a külső realitást és szembehelyezi önmagával; mikor ez már megtörtént, akkor kerülhet csak sor a benső lelki élet önszámolására s így az értékvilággal való bensőbb kapcsolatra. Az első és harmadik fok egymásnak folytatásai tehát épen úgy, mint a negyedik a másodiknak; ez a Schmeing-féle elmélet helyes értelme. Mind-ebből azonban további következtetések is származnak, mégpedig az ifjúkor lélektanának arra a fontos központi kérdésére vonatkozólag, ami beünket fentebb foglalkoztatott, a lelki konfliktusra.

A többszörös pubertás alapgondolatának helyes értelmezése arra vezet, hogy a gyermekkor és a serdülőkör között bizonyos párhuzamosságot észleljünk a lelki életnek és a viselkedésnek alapbeállítódásában. Miben áll ez a hasonlóság? Bizvást elmondhatjuk, hogy bizonyos *válságban*, — abban, hogy mind a két életszakaszban keres valamit a fejlődő ember: az elsőben (a gyermekkorban) keresi az életfeladatok lelki eszközeit, a képességeket, a beszédet, stb., a harmadikban (a serdülés idején) pedig keresi s kutatja az értékvilág a második személy, az erkölcsi világrend, stb. kialakítására vezető lelki eszközöket. Mind a két esetben a „fantázia”: azaz a lelki benső élet síkján keresi a fejlődő lény a megoldásokat és próbálja ki a lehetőségeket. Ez a *kísérletezés* és *próbálgatás* a gyermekkor és ifjúkor lelki lényege és ez ismét oda vezet beünket, hogy az ifjúkor egészét ennek az alapgondolatnak: a válságnak a világnál szemléljük. Ha a serdülés és ifjúkor lényege a lelki válság, akkor ebből a termékeny és hasznos szemszögből szinte magától adódik a nevelő számára is a legfontosabb állásfoglalás lehetősége: az ifjú nevelésének feladatai az ő válságos, konfliktusokkal terhes lelki világából vezetendők le.

Dr. Várkonyi Hildebrand.